

En fører for fall

102649

Av Thomas Chr. Wyller

Okkupasjonstiden opptar oss stadig: som en personlig opplevelse, fortidsberetning eller faghistorisk utfordring. Uløselig er Quislings skikkelse innvevd i historiens mangslungne mønster før han ender mot muren som bespyttet forræder.

Sannsigeren Cassandra i egne øyne, maktglad fantasist i andres; det fremstår som en gedigen oppgave å gi ham et historisk fundamentert ståsted.

Hans Fredrik Dahl har akslet den. I et første bind i fjor fulgte han Quisling frem til krigsutbruddet. Mesterlig portretterte han en

Både Hitler og den lille hirdmann

«fremme Gudsriket på jorden»? Ville Dahls revisjonistiske okkupasjonsforskning rehabilitere den dødsdømte?

Nå foreligger bind II, et verk på over 700 sider, med 80 siders noter og kildeoversikt. Her har Dahl stilt seg høye mål: å tegne Quisling på hans egne premisser. Å trekke opp linjene i hans liv, med vekt på selvforståelsen, motivene, ideene. Å antyde vurderinger, slik Quisling selv kunne ha gitt dem.

Opgaven er ekstremt vanskelig, løsningen imponerende god. Verket har format på høyde med sitt tema, det har en spennvidde som vitner om den store forskerinnsett og en medrykkende spenst i fremstillingen. I en ramme av gedigen håndverkskvalitet tegnes portrettet av en manns politiske og eksistensielle drama.

Quisling fremtrer i lys av et i sannhet broget hendingsforløp. Han påvirket det og ble selv påvirket av det. Personae dramatis omfatter både Hitler og den lille hirdmann, vi møter Quisling under aprilkuppet, i konflikt med Terboven og i arbeid bak førerstatens kulisser. Vi sitter ringside til røverromanen 9. april, til en bred episk beretning om fem okkupasjonsår frem mot tragediens siste akt på Akershus.

Dahl nyanserer og justerer tidligere fremstillinger, bruker nye kilder, fyller gamle hull. NS' egen parthistorikk dekkes i stor bredde. Den engasjerer, men åpner samtidig for en kritisk bemerkning: tyngdepunktet blir iblant for allmennhistorisk, for lite biografisk. Det som skulle være bakgrunnsstoff, får sin egenvekt. Quisling belyser iblant hendingsene mer enn de belyser ham.

Hvordan ser da portrettet ut? Uten vesentlig nye trekk i det ytre, men med et rikere perspektiv på det indre plan, i hovedpersonens tanker og motivverden. Han var ingen tysker-lakei, lot seg ikke kjøpe for 30 sølvpenger, brukte knyttneven for å hindre en tysk jernveiv. Han feidet med Terboven og appellerte - virkelighetsfernt - til Hitlers storsinn. Han kjempet for norske interesser, slik han selv så dem. Men samtidig bekreftes til overmålt at han savnet enhver realistisk motforestilling til sin egen misjon og om det legitime i sitt forsøk på å realisere den.

Quisling presenteres både gjennom sine handlinger og sine holdninger, ved hva han sa og hva han tenkte, sogar hva han kunne ha sagt og tenkt. Dahl lar ham lojalt komme til orde: han tok makten i april for å redde landet fra Nygaardsvolds landsforræderi, ville opprette Riksstatet for å bane vei for norsk selvstendighet, bekjempet lærerne fordi de hindret utviklingen dithen. Hans liv og skjebne levendegjøres innenfra. I stor detalj gis materiale til en samlet profil, båret ikke av forakt, men av forståelse.

Langt på vei har Dahl mestret oppgaven. Men ikke helt. Noe svikter, det er

Hans Fredrik Dahl - følger Quisling helt til siste akt. Bildet av Quisling er tatt i luftgården på Akershus festning.

«En imponerende god løsning av en ekstremt vanskelig oppgave», skriver professor Thomas Chr. Wyller i denne anmeldelsen av bind to i Hans Fredrik Dahls biografi over Vidkun Quisling. Boka dekker perioden fra krigsutbruddet til henrettelsen av Quisling høsten 1945.

Dahl samler ikke trådene til et mønster

Vi vet nå hva Quisling gjorde, men fortsatt ikke helt hvem han var. Forfatterens respekt overfor en altfor krevende oppgave? Eller hans visste løsning av den: å overlate til leseren å trekke de konklusjoner på det allmennmenneskelige plan som en biograf - nettopp fordi han har boret så dypt - kvier seg for?

Sentralt i bildet står Quislings påståtte kall, hans «mijnsjonsbefaling». Moralsk og politisk kan den selvsagt ikke aksepteres, så langt han fulgte den opp. Men var den subjektivt virkelig forankret i absolutt god tro? Og uten at han derved overskred grensene mellom det eiendommelige og det sinnsforvirrede? Ville han makt bare for å fremme idealistiske mål, viktet han seg i den grad inn i en blanding av uholdbare virkelighetsoppfatninger og vikarierende argumentasjon at han bare bestyrket sin tro? Dahl antyder at han så seg som «En folkefiende». Men Ibsens Dr. Stockmann presenterte en objektiv sannhet; Quisling plederte en subjektiv vurdering. Søker man kjernestoffet, bør man bore i denne forskjell.

Likevel: Dahl går Quisling inn under huden; lenger kan man ikke komme. Og etter hans innlevende analyse er «gåten» Quisling ikke lenger så gåtefull. Men å forstå er ikke uten videre det samme som å tilgi, å kartlegge verdiavvik er ikke ensbetydende med å akseptere dem. Og et springende punkt blir da om Dahls nye profilering av mannen også medfører en rehabilitering. Var folkedommen over ham bygd på bristende forutsetninger, dommen over ham et justismord?

Igen overlater Dahl både spørsmål og svar til leseren. Her går han i mine øyne for langt. Til så vitale spørsmål

bør en biograf ha en eksplisitt holdning. Men også taushet kan tolkes. Og slik leser jeg bokens budskap:

Quisling står fortsatt som en like farlig motstander av fundamentale menneskelige og politiske verdier. Hans handlinger forklares, men de bortforklars ikke. Dahls revisjon gjelder til dels historiske sammenhenger, men ligger primært i det nye analytiske perspektiv. Han øker forståelsen for mennesket og politikeren. Men han signerer ingen godkjennelse. Han opprettholder dommen, men demper fordømmelsen.

Boken gir materiale til dype fremstøt i mer generelle problemretninger. Forræderiets rettslige, etiske og allmennpolitiske aspekter, Quisling-saken som et eksempel på de mange mesallianser

mellom jus og politikk, forskjellen mellom statlig selvstendighet og en stats politiske system. Slike spørsmål - og flere - levendegjøres av verkets vide horisont. Dahl følger

dem ikke opp - sidetallet er såvisst stort nok! - men de melder seg i leserens sinn. Deri nok en honnor til forfatteren.

Som historisk person har Vidkun Quisling nå fått sitt ståsted. Der kommer han lenge til å bli stående: Som et symbol på kallsbevissthetens farlige vei. Den som iblant fører til laurbærkransen om pannen, iblant til bind for øynene, mot muren.

Og slik får da dette storverk i norsk biografisk litteratur skjebnedramaets dimensjoner: ved skuddene mot ham som «var besatt av bekymring for folkets fremtid», løstnet av det demokrati han viet sitt liv til å bekjempe.

NY BOK

Hans Fredrik Dahl: «Vidkun Quisling. En fører for fall». Aschehoug. 738 sider. Kr. 348.-